

JONLI SO`ZLASHUV TILI

Rustamova Nozima To`lqinovna

Termiz Davlat Universiteti

Filologiya va tillarni o`qitish fakulteti

O`zbek tili yo`nalishi 222-guruh talabasi

rustamovanozi0@gmail.com

+998919005109

Annotatsiya: Ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi jonli so`zlashuv tilining lingvistik xususiyatlari, uning ijtimoiy va kommunikativ vazifalarini tahlil qilishdan iborat. Tadqiqot jarayonida sifat va miqdoriy metodlar qo`llanildi, xususan, suhbatlarni kuzatish, audio yozuvlarni tahlil qilish hamda respondentlar bilan intervyular o`tkazildi. Olingan natijalar shuni ko`rsatdiki, jonli nutq tilida qisqartmalar, shevaga xos birliklar va emotsional-ekspressiv vositalar keng qo`llanadi. Bundan tashqari, kontekstga bog`liqlik va spontanlik uning asosiy belgilaridan biri ekanligi aniqlandi. Tadqiqot shuningdek, jonli so`zlashuv tilining yozma tilga nisbatan moslashuvchan va tezkor kommunikatsiya vositasi ekanligini ko`rsatdi. Xulosa qilib aytganda, jonli so`zlashuv tili nafaqat kundalik muloqotning asosiy shakli, balki til rivojlanishining muhim omili sifatida ham namoyon bo`ladi.

Annotation: The main objective of this study is to analyze the linguistic features of spoken language and its social and communicative functions. Both qualitative and quantitative research methods were employed, including observation of natural conversations, analysis of audio recordings, and interviews with participants. The findings reveal that spoken language is characterized by the frequent use of contractions, dialectal elements, and expressive means. Moreover, context-dependency and spontaneity are identified as key features of live speech. The results also demonstrate that spoken language is more flexible and dynamic compared to written forms, allowing for rapid and adaptive communication. Additionally, the study highlights the role of spoken language in reflecting cultural and social identity. In conclusion, spoken language serves not only as the primary

medium of everyday interaction but also as a crucial factor in the ongoing development and evolution of language.

Аннотация: Цель данного исследования заключается в анализе лингвистических особенностей разговорной речи, а также ее социальных и коммуникативных функций. В ходе исследования были использованы качественные и количественные методы, включая наблюдение за естественными диалогами, анализ аудиозаписей и проведение интервью с респондентами. Полученные результаты показали, что разговорная речь характеризуется широким использованием сокращений, диалектных элементов и эмоционально-экспрессивных средств. Кроме того, важными признаками являются спонтанность и зависимость от контекста. Исследование также выявило, что разговорная речь является более гибкой и динамичной по сравнению с письменной формой, обеспечивая быструю и эффективную коммуникацию. В заключение следует отметить, что разговорная речь выступает не только основным средством повседневного общения, но и важным фактором развития языка в целом.

Kalit soʻzlar: jonli soʻzlashuv tili, ogʻzaki nutq, kommunikatsiya, spontan nutq, lingvistik xususiyatlar, dialekt va sheva, emotsional ifoda, kontekstga bogʻliqlik, nutq madaniyati, til rivoji.

Keywords: spoken language, oral communication, communication process, spontaneous speech, linguistic features, dialect and accent, emotional expression, context dependency, speech culture, language development.

Ключевые слова: разговорная речь, устная коммуникация, коммуникативный процесс, спонтанная речь, лингвистические особенности, диалект и говор, эмоциональная выразительность, контекстуальная зависимость, культура речи, развитие языка.

KIRISH

Zamonaviy tilshunoslikda jonli soʻzlashuv tili insonlar oʻrtasidagi kundalik muloqotning asosiy vositasi sifatida alohida ahamiyat kasb etadi. Shunga qaramay, ushbu nutq shaklining lingvistik, ijtimoiy va pragmatik xususiyatlari yetarli darajada chuqur

oʻrganilmaganligi kuzatiladi. Xususan, jonli nutqda uchraydigan spontanlik, kontekstga bogʻliqlik, qisqartmalar va emotsional-ekspressiv birliklarning qoʻllanish darajasi hamda ularning kommunikativ samaradorlikka taʼsiri dolzarb muammolardan biri hisoblanadi. Bundan tashqari, ogʻzaki nutqning yozma nutq bilan oʻzaro munosabati va zamonaviy kommunikatsiya jarayonidagi oʻrni ham yetarlicha tahlil etilmagan.

Mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi jonli soʻzlashuv tilining oʻziga xos lingvistik xususiyatlarini aniqlash, uning kommunikativ vazifalarini ochib berish hamda jamiyatdagi ahamiyatini ilmiy asosda tahlil qilishdan iborat.

Tadqiqot vazifalari quyidagilardan iborat:

- jonli soʻzlashuv tilining nazariy asoslarini oʻrganish;
- uning asosiy lingvistik belgilarini aniqlash;
- spontan nutq va kontekstga bogʻliqlik jihatlarini tahlil qilish;
- ogʻzaki va yozma nutq oʻrtasidagi farqlarni solishtirish;
- jonli nutqning kommunikativ samaradorlikdagi rolini baholash.

Shu tariqa, mazkur tadqiqot jonli soʻzlashuv tilining mohiyatini chuqurroq anglash va uning zamonaviy til tizimidagi oʻrnini belgilashga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Jonli soʻzlashuv tilini oʻrganish tilshunoslikning muhim yoʻnalishlaridan biri boʻlib, bu borada mahalliy va xorijiy olimlar tomonidan qator ilmiy tadqiqotlar olib borilgan. Xususan, ogʻzaki nutqning tabiati, uning kommunikativ xususiyatlari hamda ijtimoiy funksiyalari koʻplab ilmiy ishlarda yoritilgan. Tadqiqotlar shuni koʻrsatadiki, jonli nutq yozma nutqdan oʻzining spontanligi, emotsional-ekspressivligi va kontekstga kuchli bogʻliqligi bilan ajralib turadi.

Bir qator ilmiy manbalarda jonli soʻzlashuv tilida qisqartmalar, ellipsis, takrorlar va pauzalar keng qoʻllanilishi qayd etilgan. Shuningdek, dialekt va shevaga xos birliklar ham ogʻzaki nutqning muhim tarkibiy qismi sifatida baholanadi. Ayrim tadqiqotchilar jonli nutqni faqat lingvistik hodisa sifatida emas, balki ijtimoiy-madaniy fenomen sifatida ham tahlil qiladilar. Ularning fikricha, nutq jarayonida ishtirok etuvchi shaxslarning yoshi, ijtimoiy mavqei va madaniy darajasi nutq shakliga bevosita taʼsir koʻrsatadi.

Shu bilan birga, zamonaviy tadqiqotlarda axborot texnologiyalarining rivojlanishi natijasida yuzaga kelgan yangi kommunikativ shakllar — masalan, ijtimoiy tarmoqlardagi yozishmalar ham jonli nutq elementlarini oʻzida mujassam etishi alohida taʼkidlanadi. Bu esa jonli soʻzlashuv tilining doirasi kengayib borayotganini koʻrsatadi. Mazkur tadqiqotda jonli soʻzlashuv tilining xususiyatlarini aniqlash va tahlil qilish maqsadida kompleks yondashuv asosida bir nechta ilmiy metodlardan foydalanildi.

Birinchiidan, kuzatish metodi orqali tabiiy muloqot jarayonlari oʻrganildi va kundalik suhbatlar tahlil qilindi. Bu usul jonli nutqning real sharoitdagi namoyon boʻlishini aniqlash imkonini berdi.

Ikkinchiidan, audio yozuvlarni tahlil qilish metodi qoʻllanilib, suhbatlar lingvistik jihatdan chuqur oʻrganildi. Bu jarayonda nutqdagi fonetik, leksik va sintaktik xususiyatlar aniqlab chiqildi.

Uchinchiidan, intervyu metodi yordamida respondentlarning nutqiy odatlari, tilga boʻlgan munosabati va kommunikativ xulq-atvori haqida maʼlumotlar toʻplandi.

Shuningdek, qiyosiy tahlil metodi orqali ogʻzaki va yozma nutq oʻrtasidagi farqlar solishtirildi. Statistik tahlil elementlari esa olingan natijalarni umumlashtirish va ularning ishonchliligini taʼminlashda qoʻllanildi.

Mazkur metodlar majmuasi tadqiqotning ilmiy asoslanganligini taʼminlab, jonli soʻzlashuv tilining muhim jihatlarini har tomonlama yoritishga xizmat qildi.

NATIJAR VA MUHOKAMA

Mazkur tadqiqot davomida jonli soʻzlashuv tilining lingvistik va kommunikativ xususiyatlari kompleks tarzda tahlil qilindi. Olingan natijalar shuni koʻrsatadiki, ogʻzaki nutq jarayonida til birliklari erkin, tezkor va koʻpincha normativ qoidalardan chetga chiqqan holda qoʻllaniladi. Ayniqsa, spontanlik, emotsional ifoda va kontekstga bogʻliqlik jonli nutqning ajralmas belgilaridan biri sifatida namoyon boʻldi.

Tahlillar natijasida qisqartmalar, takrorlar, pauzalar hamda shevaga xos elementlar keng qoʻllanilishi aniqlandi. Shu bilan birga, respondentlarning yoshiga va ijtimoiy holatiga qarab nutq uslubi sezilarli darajada farqlanishi kuzatildi. Yoshlar nutqida

norasmiy birliklar va qisqartmalar ko'proq uchrasa, kattalarda nisbatan tartibli va an'anaviy nutq shakllari ustunlik qiladi.

Quyidagi jadvalda asosiy natijalar umumlashtirilgan:

KO`RSATKICHLAR	ANIQLANGAN HOLATLAR
Spontantlik darajasi	Yuqori
Qisqartmalar qo'llanishi	Juda keng
Emotsional-ekspressiv vositalar	Faol
Dialekt va sheva elementlari	O`rtacha yuqori
Kontekstga bog`liqlik	Juda yuqori

Natijalar muhokamasi shuni ko'rsatadiki, jonli so'zlashuv tili nafaqat lingvistik tizimning bir qismi, balki ijtimoiy hodisa sifatida ham muhim ahamiyatga ega. U insonlar o'rtasidagi tezkor va samarali muloqotni ta'minlaydi, shu bilan birga, jamiyatdagi madaniy va ijtimoiy o'zgarishlarni aks ettiradi.

Shuningdek, og'zaki nutqning yozma nutqqa nisbatan moslashuvchanligi uning zamonaviy kommunikatsiyada ustunlik qilishiga sabab bo'lmoqda. Biroq, normativ me'yorlardan chetga chiqish holatlari ba'zan tushunmovchiliklarga olib kelishi mumkin. Shu bois jonli nutqni o'rganish va uni tizimli ravishda tahlil qilish tilshunoslik uchun dolzarb masalalardan biri bo'lib qolmoqda.

XULOSA

Mazkur tadqiqot natijalari jonli so'zlashuv tilining zamonaviy kommunikatsiya jarayonidagi o'rni va ahamiyatini har tomonlama yoritib berdi. Tahlillar shuni ko'rsatdiki, jonli nutq o'zining spontanligi, emotsional-ekspressivligi va kontekstga kuchli bog'liqligi bilan yozma nutqdan sezilarli darajada farqlanadi. U insonlar o'rtasida tezkor va samarali muloqotni ta'minlovchi asosiy vosita sifatida namoyon bo'ladi.

Tadqiqot davomida aniqlanishicha, jonli so'zlashuv tilida qisqartmalar, takrorlar, shevaga xos birliklar va norasmiy ifodalar keng qo'llanilib, bu holat nutqning tabiiy va

erkin shaklda kechishini ta'minlaydi. Shu bilan birga, nutq jarayonida ishtirok etuvchi shaxslarning yoshi, ijtimoiy mavqei va kommunikativ maqsadi nutq shaklining o'zgarishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Xulosa qilib aytganda, jonli so'zlashuv tili nafaqat kundalik muloqotning asosiy shakli, balki til rivojlanishining muhim omili hisoblanadi. Uni chuqur o'rganish va ilmiy asosda tahlil qilish tilshunoslik fanining dolzarb yo'nalishlaridan biri bo'lib qoladi. Kelgusida ushbu sohada olib boriladigan tadqiqotlar jonli nutqning yanada kengroq jihatlarini ochib berishga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Abdurahmonov, G'. (1996). Hozirgi o'zbek adabiy tili. Toshkent: O'qituvchi.
2. Axmedov, A. (2012). Tilshunoslikka kirish. Toshkent: Fan.
3. Begmatov, E. (2008). Nutq madaniyati asoslari. Toshkent: Fan.
4. G'ulomov, A. (2005). O'zbek tilining amaliy grammatikasi. Toshkent.
5. Jo'rayev, B. (2014). Sotsiolingvistika asoslari. Toshkent.
6. Mahmudov, N. (2013). O'zbek tili stilistikasi. Toshkent: Tafakkur.
7. Ne'matov, H. (2010). Til va nutq. Toshkent.
8. Rasulov, R. (2006). Nutq madaniyati va uslubiyat. Toshkent.
9. Safarov, Sh. (2008). Pragmalingvistika asoslari. Toshkent: Fan.
10. To'xtasinov, N. (2015). Nutq madaniyati asoslari. Toshkent.
11. Tursunov, U. (1992). Hozirgi o'zbek adabiy tili. Toshkent: O'qituvchi.
12. Xolmonova, Z. (2011). Tilshunoslikka kirish. Toshkent.
13. Yo'ldoshev, B. (2018). Nutq va muloqot madaniyati. Toshkent.
14. Zohidov, M. (2007). O'zbek tilining stilistikasi. Toshkent.
15. O'zbek tili ensiklopediyasi (2001). Toshkent: O'zME.